

Svetovni protialkoholni znanstveni prvenec

Prosvetljeni mestni zdravnik Fran Viljem Lipič (1799–1845), eden najpomembnejših zdravnikov slovenskega rodu vseh časov, je v 11-letnem delovanju v Ljubljani temeljito spoznal življenjske in zdravstvene razmere tamkajšnjega prebivalstva. V treh obsežnih knjigah – *Lipičevi trilogiji*: Topografiji Ljubljane, Dipsobiostatiki in Boleznih Ljubljančanov je zapustil svojo kulturno, javnozdravstveno in medicinsko dediščino, vezano na Ljubljano. V prvi knjigi, ponatisnjeni in prevedeni l. 2003, je popisal vso takratno naravoslovno, humanistično in družboslovno stvarnost, še posebej zdravstvo, v drugi, ki je pred nami, je strokovno in znanstvenoraziskovalno proučil alkoholizem, v tretji, katere prevod je še v pripravi, pa je popisal medicinsko najzanimivejše bolnike iz svoje prakse.

O pričujoči knjigi: v štiri leta trajajoči klinični raziskavi je spremljal 200 alkoholikov in dokazal, da pogosteje zbolevalo, se manj uspešno zdravijo ter so socialni, zdravstveni in ekonomski problem družbe. Postavil je prvo znano klasifikacijo alkoholizma, ga opredelil kot bolezen, za zdravljenje predlagal ustrezne ustanove in ukrepe, ki so še danes aktualni, in statistično predstavil njegove škodljive posledice. Delo velja za prvo znanstveno protialkoholno razpravo v svetovni literaturi. Predstavljeno je v prevodu, ponatisu in s spremnimi študijami uveljavljenih domačih in tujih strokovnjakov.

Slovenska zdravniška rodbina Lipičev

Narodovo samobitnost krojijo ustvarjalni ljudje, ki so z dosežki na različnih področjih oblikovali njegovo gmotno in duhovno dediščino. Zato se tudi v času vesplošne globalizacije še vedno oziramo po nacionalnosti posameznikov, njihovi kulturni in zgodovinski preteklosti. Fran Viljem Lipič (1799–1845) se je zapisal med pomembne srednjeevropske zdravnike svoje dobe. Od mestnega zdravnika v Ljubljani (1823–34) je napredoval v predstojnika interne klinike na padovski (1834–41) in dunajski medicinski fakulteti (1841–45) ter veliko prispeval k zdravstvenemu napredku tedanje dobe.

Lipiči so se v 16. stol. zaradi političnih razlogov morali izseliti iz Boke Kotorske. Znana je veja, ki je šla na Madžarsko, za drugo vejo pa so do nedavnega obstajale le domneve, da so se naselili na Kranjskem. Stiki z v Münchnu živečimi potomci so pripeljali do odkritja, da so Lipiči že od začetka 18. stol. živeli v številčnih družinah, najprej v Kropi, nato v Ljubljani. Poklic zdravnika je opravljal že Franov oče, rojen 1761 v Ljubljani. Službeno je bil poslan na Slovaško, kjer si je ustvaril družino in tam tudi ostal. Sin Fran se je v vlogi zdravnika l. 1823 vrnil v Ljubljano in si tudi ustvaril številčno družino. Najvidnejšo kariero je napravil Franov sin Ferdinand. Franova vnukinja Marija se je poročila z odličnim zoologom K. I. Corijem, ki je deloval v Trstu. Njun sin Karl Ferdinand – Franov pravnuk – pa je postal zdravnik biokemik in z ženo emigriral v ZDA, kjer sta za odkritje poti razgradnje glikogena l. 1947 prejela Nobelovo nagrado za medicino.

Že samo ta del biografije kaže na izjemnost rodbine Lipič in njeno intelektualno presežnost. Naloga, da globlje raziščemo njihove življenjske poti in usode, še čaka. Naj zdravniki Lipiči v zavesti Slovencev stopijo ob bok zdravnikom Ipavcem in zdravniku nobelovcu (1923) slovenskega rodu Frideriku Preglu. Zvonka Zupanič Slavec

Lipičeva Dipsobiostatika – za zmeraj sodobna knjiga pri nas in v svetu

Zgodovinarji medicine se redno soočamo z vprašanjem, kako širši javnosti približati staro literaturo. Majhne naklade izvirnikov in pomanjkanje ponatisov nas nagovarjajo k ponovnim izdajam. Uveljevljanje slovenske zgodovinskomedicinske znanstvene misli je v zadnjih letih pripeljalo do ponatisov in prevodov Plenčičeve knjige o bolezenski nalezljivosti iz l. 1762, Muznikove Goriške klime iz l. 1781, Lipičeve Topografije Ljubljane iz l. 1834 in sedaj kot nadaljevanja predstavitev Lipičevega ustvarjalnega opusa še njegove Dipsobiostatike, prav tako iz l. 1834. S prevodi in ponatise približujemo znanstvenemu, strokovnemu in širšemu bralstvu na slovenskih tleh idejni svet velikih avtorjev, povezanih z medicinsko tradicijo.

Nedavno smo prišli s pomočjo živečih Lipičevih potomcev iz Münchna do kranjske veje Lipičev. Dr. Wolfgang Lippich je napotil naše iskanje v Kropo. Prišla sem do

navdušujočih podatkov. Prvi pri nas ohranjeni dokument je poročni list iz l. 1703 o poroki med Georgom Lipičem iz Kroke in Heleno Snedec. V zakonu sta imela 9 otrok. Kot sedmi se jima je rodil Anton: ta se je l. 1742 v Ljubljani poročil z Evo Lubeč in imela sta kar 18 otrok. Leta 1761 se jima je kot 14. rodil sin Jožef, oče Frana Viljema. Spoznanje, da so Lipičevi predniki po očetovi strani preživeli 18. stoletje na Kranjskem in s tem predstavljajo del slovenske kulturne preteklosti, je za nas velikega pomena. Domnevamo lahko, da je Fran s svojim očetom najverjetneje govoril slovensko. S tem si tudi lahko razložimo, zakaj je Lipič tako dobro deloval med mestnimi reveži. Ne le, da jih je razumel, z njimi se je najverjetneje znal po domače tudi pogovoriti. To odkritje bo kdaj pozneje deležno še natančnejše obdelave!

Prevodna dela nas nemalokrat spravljajo v terminološke zagate. Rešujemo jih tako, da prevod čim bolj ustreza vsebini in sporočilu. Besedila morajo biti najprej razumljiva, zato jih prevajamo s sodobnejšo terminologijo, a ohranjamo duha časa in uporabljamo tudi izrazoslovje iz dobe nastanka. V prvi polovici 19. stoletja izraza alkoholizem še niso poznali in sta zato v prevodu enakovredno uporabljeni poimenovanji kronično pijančevanje in alkoholizem. Lipič pa je z izrazom dipsobiostatika poimenoval statistično obravnavo posledic prekomernega pitja (dip-sas pomeni v grščini žeja). Iz zdravniškega opazovanja je »politično-statistično predstavil posledice zlorabe alkohola, ki se odražajo na prebivalstvu in njegovi življenjski dobi«, kot je sam zapisal.

Ker je to že druga Lipičeva knjiga v slovenskem prevodu – prva je Topografija Ljubljane (izvirnik iz l. 1834, prevod iz l. 2003) – je avtorjeva ustvarjalnost že čvrsto umeščena v domači prostor. Izvirnik si še posebej zasluži ponatis in prevod, saj gre za prvo znanstveno razpravo o alkoholizmu na svetu. Ni težko uveljaviti delo, ki se že s svojo kakovostjo vpisuje med temeljna strokovna dela v svetovnem merilu. Prevajalka obeh Lipičevih del, germanistka prof. Marjetka Kočvar, je z velikim občutkom za jezik in v sodelovanju s strokovnimi sogovorniki ustvarila odličen prevod, zanimiv tudi za današnji čas.

Knjiga je obogatena s spremnimi študijami, ki Lipičevo delo trdno vpnejo v slovensko kulturno zgodovino, vsebinsko postavijo v prostor in čas nastanka ter ga približajo s prispevki sodobnih alkoholologov. Zahvala za študije velja: asist. dr. Zdenki Čebašek-Travnik, vodji alkoholološkega oddelka na Psihiatrični kliniki v Ljubljani, za strokovno ovrednotenje Lipičevega znanja o alkoholni odvisnosti v času nastanka knjige in njegovo primerjavo s sedanjim časom; prof. dr. Petru Andersonu, svetovalcu za javno zdravje na nizozemski Univerzi Redbound, za temeljit pregled nad sedanjo alkoholno politiko v svetu; prof. dr. Eberhartu Gabrielu, dunajskemu psihiatru alkoholologu za prikaz tamkajšnjega protialkoholnega boja v začetku 20. stoletja; dr. Pavlu Čechu, zgodovinarju medicine s Karlove univerze v Pragi, za obsežen rodoslovni prikaz Lipičevih prednikov in geografu prof. dr. Marijanu M. Klemenčiču z ljubljanske Filozofske fakultete, za imeniten prikaz slovenskega vinogradništva. Ti prispevki so Lipičevo delo široko vpletli v našo stvarnost in mednarodni prostor. Spremne študije uvaja razprava o Lipičevem protialkoholnem prvencu, tej pa je dodan še prispevek o alkoholizmu kot družbeni in zdravstveni nadlogi od starih civilizacij do sodobnosti. Oboje je izpod peresa zgodovinarke medicine z Inštituta za zgodovino medicine ter hkrati pobudnice za prevod in njegove urednice Zvonke Zupanič-Slavec.

Z željo, da bi vpogled v Lipičevo pojmovanje alkoholizma pred dobrimi 170 leti pomagal preprečevati napredovanje perečega alkoholnega stanja pri Slovencih danes, pošiljamo to knjigo, par k njegovi Topografiji Ljubljane, v ves slovenski svet. Naj bo njen uspeh predvsem odvratanje od zlorabe alkohola!

Leta 2006 bomo sklenili predstavitev Lipičevega imenitnega opusa, vezanega na Ljubljano in Kranjsko. Slovenski javnosti bomo predstavili še prevod njegovega dela o boleznih Ljubljančanov (Morbi Lubeanorum), ki ga je izdal dve leti po odhodu iz Ljubljane (1836) v Padovi v latinskem jeziku.

Prof. dr. Zvonka Zupanič-Slavec, dr. med.
Pobudnica prevoda in urednica knjige